

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl : 1969

Cilt : XVII

Yayın Komisyonu:

Prof. Mehmet KARASAN (*Dekan*)
Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDEN
Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU
Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU
Doç. Dr. Mehmet HATİBOĞLU
Doç. Dr. Hüseyin ATAY

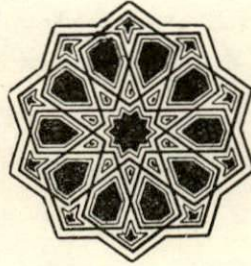
Yıl : 1969

Cilt : XVII

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

1971 YILI

1971 YILI

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1971

İ Ç İ N D E K İ L E R

Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN, <i>Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Kültürlerin İzleri</i>	1
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>İslâm Meşşâi, Felsefesinde İlk Adım</i> ..	29
Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU, <i>Nuseyriler</i>	51
Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>'Ali ibn abi Talha'nın Tefsir Sahifesi</i>	55
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Memleketimizdeki İlim ve Din Anlayışı Üzerine</i>	83
Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT, <i>'İlmu Uşuli'l-Hadis veya 'İlmu Mustalahil-Hadis</i>	117
Osman KESKİOĞLU, <i>Zuamâ'ul-İslâh=İslâhât Öncüleri Hakkında Görüşler</i>	137
Ali Himmet BERKİ, <i>İslâm'da Kaza Tarihi</i>	153
Prof. Dr. Şakir BERKİ, <i>İslâm Hukukunun Ana Hatları</i>	169
Fevziye Abdullah TANSEL, <i>Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Devriyesi</i>	187
Dr. Süleyman ATEŞ, <i>Toprak ve İslâm</i>	201
Joseph L. HROMADKA, <i>Doğu Ortodoksluğu (çev.: Günay TÜMER)</i>	239
Doç. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Kur'an'a Göre Münazara Metodu</i> ...	259
—, <i>Kurban Bayramı ve Felsefesi</i>	277
Doç. Dr. Necati ÖNER, <i>Mantığın Ana İlkeleri ve Bu İlkelerin Varlıkla Olan İlişkileri</i>	285
Mustafa FAYDA, <i>Hicaz Kütüphaneleri</i>	305
<u>Kitap Tanıtma:</u>	
<i>Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler</i> (Doç. Dr. Hikmet TANYU)..	309
<i>Farabi</i> (Doç. Dr. Hüseyin ATAY)	315
<i>Usulu't-Tafsir Li Kitabillahi'l-Munir</i> (Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU)	329
<i>Kitab'ut-Tabakat</i> (Mustafa FAYDA)	333
<i>Tarihu Halife b. Hayyat</i> (Mustafa FAYDA)	337
<i>Müsnedül-İmam Zeyd</i> (Abdülkadir ŞENER)	339
<i>İmam Nâfi', Râvileri ve Kıraâtları</i> (Demirhan ÜNLÜ)	349

Ebu 'Amr Halife b. Hayyât, *Kitâb'ut-Tabakat*, Faksimile: Süheyl Zekkâr, C.I., Dimeşk 1966, s. A-M, 1-561; C.II. 1967, s. 567-1033, 12 Suriye lirası.

Suriye Kültür ve Seyahat Bakanlığının, son senelerde bastığı eserler arasında bulunan, İbn-i Sa'd'ın çağdaşı Halife b. Hayyat'ın iki eserinden bahsetmek istiyorum. Bu eserler, Hadis ve İslâm Tarihi açısından büyük bir önem taşımaktadırlar. Her iki eserin de bilinen birer nüshasının bize kadar ulaşması ilim adına sevinilecek bir husustur. Biz önce yazarın hayatı, sonra da her iki eserinin hususiyeti ve takip ettiği usûl hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Hayatı: Halife b. Hayyat, el-Ufurî el-Basrî, Şebab (genç) diye maruf ve Ebu Amr diye künyelenmektedir. Onun hayatı hakkında elimizdeki kaynaklarda geniş tafsilat yoktur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Ancak 80 yaşlarında 240 hicrî/854 milâdî tarihinde vefat etmiş olduğundan hicrî 160 (?)/milâdî 777 tarihine yakın bir zamanda doğmuş olmalıdır. İlim tahsili için seyahat etmemiştir; veya zikredilmeyecek kadar az seyahat etmiştir. İlmî, üçüncü hicrî/ dokuzuncu milâdî yüzyılda, bilhassa lisan, hadis, siyer ve tarih sahalarında önemli İslâm kültür merkezlerinden, memleketi olan Basra'da elde etmiştir. Bağdat'a hiç girmemiştir. Bundan dolayı da Hatip el-Bağdadî de onu tarihinde zikretmemiştir.

Basra'da yaşayan ve ilim tahsil eden Halife b. Hayyat, ilimle uğraşan bir aileye mensuptu. İsmi aldığı dedesi, Buharî ve İbn-i Ebi Hatim er-Razî'nin sika (sağlam) kabul ettiği hadis ricalindendi. Halife ayrıca muhtelif kimselerden ilim tahsil etmiştir. Bunlar arasında Yezid b. Zürey' zikredilebilir.

Eserleri: İbn-i Nedim'in zikrettiğine göre¹ onun beş eseri vardır: 1- *Kitab'ut-Tabakat*, 2- *Kitab'ut-Tarih*, 3- *Kitab Tabakat'ul-Kurra*, 4- *Kitab Tarih'iz-Zemna ve l'Arcan ve'l-Merda ve'l-Umyan*, 5- *Kitab Eczaü'l-Kur'an ve A'sharuhu ve Esbauhu ve Ayatuhu*.

Halifenin eserlerini İbn-i Nedim'den naklen yanlış olarak dört diye Mu-kaddimesinde zikdeden Süheyl Zekkâr, İbn-i Nedim'in *Kitab Tabakat'ul-Kur-*

1 el-Fihri t, s. 232, Flügel.

ra ismi ile zikrettiği kitabın, kendisinin neşrettiği *Kitab'ut-Tabakat* olduğu kanaatini ızhâr etmektedir. Halbuki, önce İbn-i Nedim Halife'nin eserlerini dört olarak değil beş olarak zikretmekte ve *Kitab Tabakat'ül-Kurra'dan* ayrı, birinci kitabı olarak *Kitab'ut-Tabakat*'ını yazmaktadır. Böyle olunca Süheyl Zekkâr'ın neşrettiği bu eser doğrudan doğruya *Kitab'ut-Tabakat* olup *Tabakat'ül-Kurra* ile ilgisi yoktur.

Halife b. Hayyat, hadis imamlarının büyük ekseriyetince sika (sağlam) olarak kabul edilmektedir. Buharî onu sika olarak kabul etmekte ve *Tarih'ül-Kebir*'inde hal tercümesini yazmaktadır. Zehebî de muhtelif kitaplarında onun hal tercümesini yazmış ve sika olarak kabul etmiştir. Halife'nin hayatı hakkında en geniş bilgiyi de *Siyer-i A'lam'ın-Nübelâ* isimli eserinde yazmıştır. Ayrıca İbn-i Hacer el-Askalânî'nin *Tehzib'üt-Tehzib*'inde, İbn-i Hallikan'ın *Vefiyat'ül-Ayanında* da onun hayatı ve hadis rivayet ettiği kimseler anlatılmaktadır. Ancak iki kişi Halife'yi sika olarak kabul etmezler. Bunlar İbn-i Ebi Hatim ve Ali b. el-Medîni'dir.

Halife b. Hayyat'ın *Kitab'ut-Tabakat*'ı, bize kadar ulaşan tabakat kitaplarının en eskilerindedir. Halife b. Hayyat, *Tabakat*'ı eksik olarak elimizde bulunan İbn-i Sad'ın çağdaşdır. Halife'nin bu eseri, Sahabe, Tabiin ve Tebeitabiinden kadın ve erkek olarak 3375 kişinin haltercümesini kapsamaktadır. Bunlardan bazılarının hal tercümeleri tekrar edilmiştir. Bilhassa Sahabilerinki bu tekrarlar arasındadır. Yazar eserine, kısaca Hz. Peygamberin hayatı ile başlamış ve daha sonra, memleketlerine göre Sahabî ve Tabiin' in hal tercümelerine geçmiştir. Kitabın sonunda da kadın Sahabilere ait bir bölüm ayrılmıştır.

Halife b. Hayyat *Tabakat*'ında takip ettiği usûl ile İbn-i Sa'd'ın usûlü birbirine bazan uymakta bazan da farklılıklar göstermektedir. Meselâ İbn-i Sa'd *Tabakat*'ına birinci ve ikinci cildde siyer ve Şemâil-i Rasûl ile başlamakta, üçüncü cildinde Bedir ehli ve Ensarın ileri gelenlerini, dördüncü de Sahabînin ikinci tabakası ve sonra da Mekke fethinden önce müslüman olanları, beşincide Medine'deki Tabiin ile Mekke, Taif, Yemen, Yemame ve Bahreyn'deki Sahabe ve Tabiin, altıncı ciltte Küfe ehlinde olan Sahabî ve Tabiin, sekizinci ciltte de kadın Sahabilerin hal tercümelerini sıralamaktadır.

Halife b. Hayyat'a gelince o, *Tabakat*'ına Hz. Peygamberin hal tercümesi ile başlamakta sonra Hz. Peygamberin amcası Hz. Abbas ve diğer Haşimîlerin, Emevîlerin ve öteki Kureyş kabilelerinin, Mudar ve Adnanî kabilelerinin, Yemen kabilelerinden olan Sahabîlerin hal tercümeleri anlatılmaktadır. Yani Halife eserini, Sahabîlerin İslâm'daki mevkilerine göre değil, -İbn-i

Sa'd'ın aksine olarak neseb bakımından Hz. Peygambere yakınlıklarına göre tasnif etmiştir. Tıpkı Hz. Ömer'in maaş bağlamak için kurduğu Divandaki sınıflandırması gibi. Sonra çeşitli bölgelerdeki Sahabilerin, Tabiinin hayatlarını yazmıştır. Halife b. Hayyat'ın takip ettiği usûl kabile ve nesebe göre olup rivayete göre değildir. Ancak o Tabiinin hayatını anlatırken, onların hangi Sahabîden rivayet ettiğini zikretmeyi ihmal etmez.

İbn-i Sa'd ile Halife arasında tabakaların adedi bakımından da fark vardır. Meselâ: İbn-i Sa'd Basra ehlini sekiz tabakaya ayırmışken Halife bunları oniki tabakaya ayırmıştır. Kûfe ehli İbn-i Sa'd'da dokuz, Halife'de onbir tabakadır. Şam ehli İbn-i Sa'd'da sekiz, Halife'de altı tabakadır.

Halife b. Hayyat'ın takip ettiği bu usûl eserine ayrı bir önem kazandırmaktadır. Şöyleki, hal tercümesini yazdığı kimsenin en büyük dedesine kadar nesebini zikretmesi neticesi onun eseri ensab bakımından da faydalanmamıza imkân vermekte, ayrıca İslâmdan sonra kabile hicretleri ve yerleri hakkında çeşitli haberlere rastlamaktayız.

Yine Halife'nin hususiyetlerinden olarak şu noktaları belirtmek lâzımdır: O bazan, sahabîlerin hayatlarını anlatırken onların Hz. Peygamberden rivayet ettiği hadisleri de zikreder. Ancak, o, hadisin metnini aynen vermez, ya başını veya mevzuunu belirtmekle iktifa eder. O hayatını anlattığı kimsenin ismi nesebi ve annesinin nesebini de zikreder. Onun hal tercümelerinde anneleri ve onların soylarını zikretmesi kabileler arasındaki ilişkileri bize bildirmesi bakımından gayet önemlidir. Ayrıca bu husus Arapların yabancı olan kadınlarla evlenmesini ve bunun sosyal hayattaki tesirlerini tesbit bakımından da çok ehemmiyeti vardır.

Eser, Şamdaki Zahiriyeye Kütüphanesindeki 1248 numaradaki tek yazmadan yayıma hazırlanmıştır. Genç bilgin Süheyl Zekkâr, hal tercümelerinin bitiminde o şahsın, şayet varsa, diğer tabakat kitaplarındaki yerlerine işaret etmektedir. Ayrıca eserin sonuna geniş bir fihrist ve dizin eklemiştir. Eser iki cilt halinde basılmasına rağmen, ikinci cildin sayfaları birinci cildi takip etmektedir.

Aynı eser başka bir araştırmacı tarafından Bağdat'ta basılmıştır. Ekrem Ziya el-Ömerî'nin tahkik ettiği bu faksimile 1967 senesinde neşredilmiştir.

En eski İslâmî kaynaklardan birini daha ilim âlemine sunan Süheyl Zekkar'ı tebrik ederim. Eser bu alanda çalışanlar için bir kaynak kitaptır.